

Kur'an'da Hz. İbrahim'in Vasıf ve Üstünlükleri

The Skills and Superiorities of Prophet Abraham in the Quran

Abdüsselam SOYLU

ORCID: 0000-0003-0218-7369

Diyanet İşleri Başkanlığı Tunceli İl Müftü Yrd., Tunceli/Türkiye, a.porsnok@hotmail.com

Makale Bilgisi/Article Info: Geliş/Received: 24.01.2024 Düzeltme/Revised: 17.05.2024

Kabul/Accepted: 18.05.2024

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Cite as Soyly, A. (2024). Kur'an'da Hz. İbrahim'in Vasıf ve Üstünlükleri. Antakiyat, 7(1), 43-61

Öz

Bu çalışma Kur'an'da kıssası genişçe anlatılan Hz. İbrahim'in vasıf ve üstünlüklerini tespit etmeye yöneliktir. Hz. İbrahim tüm ilahi dinlerin kabul ettiği bir peygamberdir. Müşrik Araplar, Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar nezdinde saygın konuma sahiptir. Hz. İbrahim Mekki surelerde, Araplar onu ataları olarak gördükleri için anlatılmıştır. Bakara ve Âl-i İmrân sureleri başta olmak üzere Medeni surelerde de onu önder kabul eden Ehl-i Kitap'la mücadele kapsamında zikredilmiştir. Kur'an Hz. İbrahim'in gerçek hayatı içindeki tevhit mücadelesini ve bu mücadelede kullandığı davet metodunu ön plana çıkarmış, onun tüm bu mücadelede maruz kaldığı imtihanları başarıyla geçtiğini, sabır ve teslimiyet gösterdiğini belirtmiştir. Ayrıca peygamberlik vazifesini kusursuz olarak yerine getiren Hz. İbrahim'in üstün meziyetlerine birçok ayette temas edilmiştir. Bu kadar çok kendisinden bahsedilen bir peygamberin, Hz. Muhammed'in ve müminlerin hayatında ne kadar yüksek bir dereceye sahip olduğu sorusunun cevabını bulmak gerekir. Amacımız, çeşitli eserlerde dağınık bir şekilde bulunan Hz. İbrahim'in vasıf ve üstünlüklerini Kur'an bağlamında izah etmek ve Hz. İbrahim'in Kur'an'da anlatılma amacı ile ilgili fikir vermeye çalışmaktır. Makalede Kur'an'da Hz. İbrahim'den çokça bahsedilmiş olmasının, bütün ilahi din sahiplerinin Hz. İbrahim'i kabul etmeleri ve kendilerinin onun yolundan gittiklerini iddia etmeleri sebebiyle olduğu sonucuna varılmıştır. Allah (cc) Hz. İbrahim'in vasıf ve üstünlüklerini sıralamış ve adeta onlara, 'işte gerçek İbrahim bu. Bakın ve kendinizin ona ne derece yakın olduğunuzu görün' demiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Hz. İbrahim, tevhit, sabır, teslimiyet, vasıf, üstünlük

GİRİŞ

Kur'an'da, her peygamberin temelde davetlerinin aynı olduğu ve iman edilmeleri açısından eşit oldukları bildirilmiştir.¹ Bununla birlikte bir peygamberin başka bir peygamberden üstün tutulduğu² ve her peygamberin kendilerine özgü bazı niteliklerle ve üstün bir değeri temsil etmekle anıldıkları da görülmektedir. Mesela Hz. Yusuf ve sevgi

1 Enbiyâ 21/25; Bakara, 2/285. Rasulullah'nın (sav) "Peygamberlerden birini diğerine üstün kılmayın" hadisi bunu destekler. Bkz. Ebu Davud, Sünnet 14.

2 Bakara 2/253; İsrâ 17/55.

değeri, Hz. Eyyub ve sabır değeri, Hz. Süleyman ve yüksek anlayış değeri, Hz. Zekeriya ve dua değeri, Hz. Yunus ve adalet değeri, Hz. Muhammed ve barış değeri bu peygamberler hakkında en çok dikkat çeken değerlerdir.³ Diğer taraftan insanların en değerlileri ve önderleri olan peygamberlerin de sıkıntı ve felaketlerle karşı karşıya kaldıklarını görmekteyiz. Zira birçok ayetten anlaşıldığı üzere bir sınama ve deneme yurdu olan dünyada⁴ onlarda diğer insanlar gibi ve hatta daha ileri belalara maruz kalmışlardır. Hz. Nuh (a.s.) dokuz yüz elli yıl kavmini tevhide çağırılmış fakat kavminden çok az insan iman etmiştir. Hz. Yakup (a.s.) ağlamaktan gözlerini kaybetmiş, Hz. Musa (a.s.) Firavun ve kavmiyle giriştiği mücadelede çok büyük sıkıntılar çekmiş, Hz. İsa (a.s.) kavmi tarafından öldürülmek istenmiş, Hz. Muhammed (sav) fakirliğe sabredip yurdundan çıkarılmış ve doğup büyüdüğü şehirden ve sevdiklerinden ayrılmıştır. Hz. İbrahim tıpkı diğer birçok peygamber gibi Kur'an'da kendine has birçok üstün meziyeti, Allah katındaki değeri anlatılan ve karşılaştığı imtihanları ve bunlar karşısında gösterdiği teslimiyet ve sabrı ön plana çıkarılan bir peygamberdir. Onun tevhit mücadelesinde gösterdiği kendine has bazı özelliklerinin ve örnek kişiliğinin bilinmesinde fert ve toplum olarak büyük yararlar olduğuna inanıyoruz.

Kur'an'da, Hz. Âdem, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (sav) gibi bazı peygamberlerin hayatı hakkında muhtasar bilgiler bulunur. Bu peygamberlerden birisi de Hz. İbrahim'dir. Hz. İbrahim (a.s.) 25 surede ismi 69 defa yer alan⁵ ve yaklaşık olarak tüm risâlet dönemleri boyunca öğüt, söz ve davranışlarına değinilen Kur'an'daki bariz bir örnektir.⁶ Ayrıca onun adıyla anılan bir sure de bulunmaktadır. Hz. İbrahim'den bu kadar çok söz edilmiş olması, doğruya ve hidayete giden yolda ona tabi olmanın ne kadar önemli olduğunun en büyük delillerdendir. Bu sebeple Hz. İbrahim'in, Hz. Muhammed'in ve müminlerin hayatında ne kadar yüksek bir dereceye sahip olduğu sorusunun cevabını bulmak için Allah ve insanlar nezdindeki değerinin ve diğer peygamberler arasındaki makamının tespit edilmesi; ahlakının, üstün karakterinin ve tevhit mücadelesinin bilinmesi oldukça önemlidir. Belki de bu yüzden Kur'an'ın birçok yerinde Hz. İbrahim'in bu üstünlükleri, özellikle müşrik Araplara karşı delil olarak kullanılmıştır. Çünkü sadece Araplar değil bütün milletler ve gruplar, Hz. İbrahim'in üstünlüğünü kabul etmişlerdir. Hz. İbrahim, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam tarafından en büyük ata ve temel referans noktası mesabesinde. Onunla ilgili Tevrat'ta, Yahudi dinî literatüründe, Hıristiyan kültürü ile Kur'an-ı Kerîm ve sonraki İslâmî eserlerde diğer birçok peygambere nispetle daha geniş malumat bulunmaktadır.⁷

3 Bkz. Özdoğan Öznur, "Bireyin Değerleri İçselleştirmesine Ve Yaşamaya Peygamber Kıssalarının Etkisi", *Kutlu Doğum Sempozyumu* 8 (2006), 166.

4 Dünyanın bir imtihan yeri olduğu ile ilgili bazı ayetler için bkz. Bakara 2/155; Âl-i İmrân 3/186; A'râf 7/168; Enbiyâ 21/35; Ankebût 29/2.

⁵ Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kurâni'l-Kerîm* (Kahire: Dâru'l-Hadis, ts.), 1-2; Ömer Faruk Harman, "İbrahim", *DİA* (İstanbul, 2000), 21/267.

⁶ Mehdi Bâzergan, *Kur'an'ın Nüzul Süreci*, çev. Melâ Muhammed Feyzullah, Müh. Yasin Demirkıran (Ankara: Fecr Yay, 1998), 311.

⁷ Harman, "İbrahim", 21/266.

En temel gayesi bir taraftan inananları teselli etmek, müjdelemek,⁸ diğer taraftan da şımaran inkârcıları uyarmak⁹ şeklinde özetlenebilen Peygamber kıssalarının sunduğu en önemli model şahsiyetlerden biri Hz. İbrahim'dir. Bu araştırmada Hz. İbrahim'i tercih etmemizde onun Kur'an'da Hz. Musa'dan sonra¹⁰ kendisinden en çok söz edilen 'ulü'l-azm' peygamberlerden biri olması¹¹ etkili olmuştur. Hz. İbrahim'in babası ve kavmiyle mücadelesi ve bu mücadele karşısında gösterdiği iman, tevekkül, teslimiyet, sabır ve benzeri davranışlar hem ilk muhataplara hem de sonraki nesillere birçok mesajı içermiştir. Amacımız, Kur'an'da kıssası hem müşrikleri hem de Ehl-i Kitab'ı ikna etme bağlamında anlatılan Hz. İbrahim'in davette kullandığı metodu ve sahip olduğu üstünlükleri zikrederek bu konuda ders ve ibret alınmasını sağlamak ve onun neden Kur'an'da bu kadar çok anlatıldığı yönünde fikir sahibi olmaktır.

Hz. İbrahim, hem tefsir ve siyer literatüründe hem de modern dönemde yazılan kitap ve makalelerde hakkında çok geniş malumat bulunan peygamberlerdendir. Onun tarihi kimliği, davet metodu ve Kur'an'da geçen kıssası değişik açılardan ele alınmıştır. Bu çalışmada çeşitli eserlerde dağınık bir şekilde bulunan Hz. İbrahim'in Kur'an ekseninde vasıf ve üstünlükleri maddeler halinde sıralanmıştır. Nitekim bu metod konunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Araştırmamızda yararlandığımız öncelikli kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Bunun yanında ihtiyaç duyulduğu yerde hadis, tefsir ve siyer-megâzî kaynaklarında yer alan rivayet malzemesi kullanılmıştır. Ayrıca son dönemde kaleme alınmış kitap ve makalelere müracaat edilmiştir.

1. Üstünlüğü

Hz. İbrahim, kendisine suhuf verildiği bildirilen,¹² sadakat, teslimiyet ve güven değerini temsil eden bir peygamberdir. Allahu Teâlâ onu çok değerli meziyetlerle donatmış, muttakilere imam ve resullere örnek kılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in üstün makamı ve kendine ait hususiyetleri noktasında detaylı malumat bulunmaktadır. Buna göre İbrahim (a.s.), Nûh'un (a.s.) milletindedir¹³ ve tevhit ehlinin babasıdır.¹⁴ O Yahudi ve Hristiyan değil, gerçek bir Müslümandır.¹⁵ Doğruluktan asla taviz vermemiş¹⁶ ve görevini eksiksiz yapmıştır.¹⁷ Kendisine doğruyu yanlıştan ayırma yeteneği verilmiş,¹⁸ kesin ilme erenlerden olması için

⁸ Hüd 11/120.

⁹ Nahl 16/36.

¹⁰ Hz. Musa, Kur'an-ı Kerim'in 34 suresinde, 136 defa zikredilmektedir. Bkz. Abdülbâkî, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kurâni'l-Kerîm*, 680-682; Ömer Faruk Harman, "Musa", *DİA* (İstanbul, 2006), 31/210.

¹¹ Harman, "İbrahim", 21/269.

¹² Necm, 53/36; A'lâ, 87/18-19. Kitaplar, sahifeler, defterler" manalarına gelen 'Suhuf', çağul formunda Kur'an'da sekiz ayette kullanılmaktadır. Bkz. Taha, 20/133; Necm, 53/36; A'lâ, 87/18-19; Abese 80/13; Müddessir 74/52; Tekvîr 81/10; Beyyine 98/ 2.

¹³ Sâffât 37/83.

¹⁴ Hac 22/78.

¹⁵ Âli-İmrân 3/67.

¹⁶ Meryem 19/41.

¹⁷ Bakara 2/124.

¹⁸ Enbiyâ 21/51.

gökyüzdeki ve yerdeki hükümler ve nizam ona gösterilmiş,¹⁹ tevhit uğrunda babası ve kavminden ayrılıp rabbine hicret etmiştir.²⁰ Soyundan gelenlere peygamberlik ve kitap bahşedilen²¹ ve Allah tarafından birtakım emirlerle imtihan edilen²² Hz. İbrahim tüm imtihanlardan başarıyla çıkmış, bu sayede insanlara önder kılınmıştır.²³ Allah onu peygamberleri içinden ‘dost’ edinmiş²⁴ ve bu sebeple ‘Halilü’r- Rahman’ lâkabıyla²⁵ ve peygamberler babası manasına gelen ‘Ebu’l-Enbiyâ’ künyesiyle²⁶ anılmıştır. Hz. İbrahim ve ailesinin Allah’ın seçtiği aileler arasında sayılmış²⁷ olması ve peygamber isimlerinin sıralandığı ayetlerde Hz. İbrahim’in bazı ayetlerde tek başına, bazı ayetlerde de önde gelen diğer peygamberlerle birlikte anılması onun peygamberler silsilesi içinde üstün bir makamda bulunduğunu göstermektedir.

Hz. İbrahim’in tüm insanlığa sunulan örnek tavırları, Kur’an’da kıssalar üslubu ile anlatılmaktadır. Mesela, Hz. İbrahim’in göklerde ve yerde bulunan varlıkları gözlemlemek suretiyle istidlalde bulunması ve kavminin batıl inançlarından başlayıp tevhit sonucuna ulaşması,²⁸ sağduyu ile gerçeğe varmanın etkileyici bir örneğini sahnelemektedir. Yine tekrar diriliş gerçeğine ayne’l-yakîn vakıf olma arzusu ile Allah’a ölümleri nasıl diriltileceğini sorması,²⁹ biricik oğlunu tereddüt etmeden Allah için kurban etme noktasındaki azmi,³⁰ karşılaştığı olaylar karşısında tahammülkar duruşu, yumuşaklığı, merhameti, şefkati ve daha birçok niteliği³¹ örnek bir figür olarak bizlere kıssa tarzında takdim edilmiştir. Hz. İbrahim tarihte yaşayan birçok büyük şahsiyetin ayrı ayrı sahip oldukları birçok erdemli meziyeti kendinde toplaması hasebiyle Kur’an’da bir milletin yapacağı işleri tek başına gerçekleştiren bir ekol olarak sunulmuş, çok yönlü bir önder vasfıyla anılmıştır.³² Gerçekten Hz. İbrahim hem İslam öncesi Hicaz Arap geleneğinde hem de Ehl-i Kitap kültüründe yüksek bir payeye sahip olan ve kendisiyle onur duyulan büyük bir makama haizdir. Hz. İbrahim’in (a.s.) şeref ve faziletini dile getirmeyen millet neredeyse yoktur. Araplar onun soyu ve müntesipleri olduklarını ikrar ediyorlardı. Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar da onu ‘Ulu Ata’ olarak görmüşler, Allah katındaki itibar ve kıymetini kabullenmişlerdir. Hz. İbrahim kadar hiç kimseye böyle büyük bir

19 En’âm 6/75.

20 Ankebût 29/26; Sâffât 37/99.

21 Nisâ 4/54; Hadîd 57/26.

22 Hz. İbrâhim’in imtihan edildiği kelimelerle ilgili çeşitli yorumlar için bkz. Ebu’l-Fidâ’ İsmâil b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kurâni’l-Azîm*, ed. b. Muhammed Sâmî (Riyad: Dâru Taybe, 1999), 1/405-409; Fahrüddîn Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb* (Beyrût: Dâru’l-Fîkr, 1981), 4/36-43; Abdu’l-Vâhid eş-Şeybânî İbnu’l Esîr, *el-Kâmilu fi’t-Târîh*, ed. Abdullah Abdulkâdî Ebî’l-Fidâ’ (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1987), 1/87-88.

23 Bakara 2/124.

24 Nisa, 4/125.

25 ‘Halilü’r- Rahman’, ‘Allah’ın halis dostu’ anlamına gelmektedir. Allah’ın Hz. İbrahim’i halîl (dost) edinmesi ile ilgili bilgi için bkz. Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 11/58-61.

26 Şaban Kuzgun, *İslam Kaynaklarına Göre Hz. İbrahim ve Hanîflik* (İstanbul: Se-Da Yay, 1985), 56.

27 Bakara 2/130; Âli-İmrân 3/33; Sâd 38/47.

28 En’âm 6/76-84.

29 Bakara 2/260.

30 Sâffât 37/102-111.

31 Meryem 19/40-48; Hüd 11/68-75.

32 İdris Şengül, *Kur’an Kıssalarının Tarihi Değeri* (Ankara: Otto Yay, 1994), 191. İlgili ayetler için bkz. Nahl 16/120-122.

mevki nasip olmamıştır.³³ İşte bu sebeple, Cenâb-ı Hak, bu üç grup arasında çok değerli görülen Hz. İbrahim'i hem Mekkî hem de Medenî surelerde delil olarak sunmuş, müşriklere ve diğer din mensuplarına karşı münazarada onun durumunu nakletmiş ve O'nun Yahudi, Hristiyan ve müşrik değil, hanif bir Müslüman olduğunu özellikle vurgulamıştır.³⁴

Allah tarafından yeri bildirildikten³⁵ sonra Hz. İsmail ile beraber Beytullah'ın duvarlarını yükseltmesi,³⁶ Hz. İbrahim'in Müslümanlardan biri olarak gösterilmesini³⁷ ve üstün makama sahip olmasını sağlamıştır.³⁸ Nitekim Allah'a adanan ve insanlara kutlu ve doğru yolu gösteren ilk mâbed olan Kâbe'yi³⁹ inşa etme şerefine kendisi nail olmuştur.⁴⁰ İnsanların dirilişi, din ve dünya işleri için ayakta kalma sebebi kılınan,⁴¹ âlemler için bir hidayet ve bereket olarak kurulan ve içinde açık deliller bulunan Kâbe'nin yanında Makam-ı İbrahim vardır.⁴² Hz. İbrahim'den insanlar arasında haccı duyurması ve Allah'ın Evi'ni tertemiz tutması emredilmiş ve burası tüm inananlar için hac yeri ve kiblegâh tayin edilmiştir.⁴³ Kur'an, içinde 'Beytullah' bulunan, bundan dolayı 'Şehirlerin Anası',⁴⁴ ve 'Güvenli Şehir'⁴⁵ ismiyle anılan, tüm dünya Müslümanlarının Hz. İbrahim'in yaptığı davetten bu yana hac ibadetini ifa ettikleri⁴⁶ mukaddes şehir⁴⁷ Mekke'de inmeye başlamıştır. Hz. İbrahim, Mekke'nin emin bir şehir olması için dua etmiş,⁴⁸ orayı 'harem bölge' olarak ilân etmiş, orada kan dökülmesini ve başka yerde yapılması helal sayılan diğer bazı davranışları menetmiştir. Neslinden mümin insanlar çıkarılmasını, onlara kendi içlerinden bir nebi gönderilmesini Rabbinden dilemiştir.⁴⁹ Hz. İbrahim'in oğluyla birlikte gelmesi için dua ettiği bu peygamber, Hz. Muhammed'dir.

Kur'an, peygamberler içinde hususiyetle İbrahim Peygambere kıyamete kadar eseri devam edecek güzel bir nam yüklemiştir.⁵⁰ Hz. Muhammed'ten Hz. İbrahim'in getirdiği dine uyması istenmiş,⁵¹ Rasulullah da, "*Ben, müsâmahakâr hanîf dini (el-Hanîfiyye es-Semha) ile*

33 Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 13/36; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, ts.), 3/449.

34 Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 13/36-37; Mustafa Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti* (İstanbul: Kuramer Yay, 2017), 240.

35 Hac 22/26.

36 Bakara 2/127.

37 Bakara 2/135; Âl-i İmrân 3/67, 95; Nisâ 4/125; Hac 22/78.

38 Harman, "İbrahim", 21/271.

39 Kâbe'nin Kur'an'da geçen diğer isimleri için bkz. Hac 22/33; Tur 52/4; Maide 5/97.

40 Âl-i İmrân 3/96.

41 Mâide 5/97.

42 Al-i İmran 3/96-97.

43 Bakara 2/125; Hac 22/26-28.

44 Şûrâ 42/7.

45 Âl-i İmrân 3/97; Tîn 97/3.

46 Hac 22/26-27.

47 Neml 27/91.

48 Bakara 2/126; İbrâhîm 14/35.

49 Bakara 2/126-129; İbrâhîm 14/35, 40.

50 Meryem 19/50; Şu'arâ 26/84.

51 Âl-i İmrân 3/95; Nahl 16/123.

*gönderildim*⁵² buyurmuş, kendisini Hz. İbrahim'in devamı olarak görmüştür.⁵³ Bu sebeple Kur'an, Hz. Peygamber başta olmak üzere tüm Müslümanlara Hz. İbrahim'e özgü bir tavır ve duruş olan hanifçe hareket etmeyi öğütlemiştir.⁵⁴ Ayrıca Allah'ın Hz. Peygamber'i sırat-ı müstakime, sapaşağlam dine, Rabbini birleyen Hz. İbrahim'in tevhit inancına iletmiş, belirtmiş,⁵⁵ Allah Rasulü ve inananlardan Hanif olan Hz. İbrahim'in dinine tabi olmaları istenmiştir.⁵⁶ Din açısından en güzel ve tek doğru yolun bu olduğu da ifade edilmiştir.⁵⁷ Onun dininden sadece nefsinin aşağılık kılanların yüz çevireceği,⁵⁸ hakiki inananlara Müslüman adını geçmişte Hz. İbrahim'in verdiği⁵⁹ belirtilmiştir. Hz. İbrahim dünya hayatında seçkinlerden, ahirette de sâlih kullardandır.⁶⁰ O, Rabbine yönelen ve O'na teslim olan⁶¹ itaatkâr bir önderdir.⁶²

2. Tevhidin Sembolü Olması

Hz. İbrahim tevhidi ilan eden, getirdiği din, tevhit dininin son halkası İslam'a bu anlamda temel oluşturan bir peygamberdir.⁶³ Allah'ın tekliğini ispatı ve putlara tapmanın anlamsızlığını anlatması konusunda izlediği yöntem kendisine has olduğu için Hz. İbrahim, inananların nazarında 'Tevhid'in Sembolü' olarak tanımlanmıştır.

Hz. İbrahim'le ilgili Kur'an'da geçen anlatımlarda en göze çarpan husus, yaratıcı bir varlık arayışı içinde olması ve Allah inancıyla ilgili tutumunun vurgulanmasıdır.⁶⁴ Bu uğurda varını yoğunu feda eden ve hatta ölüm tehdidine maruz kalmasına rağmen tevekkülünden taviz vermeyen bu büyük peygamber, putların içyüzünü kavminin önüne sermiştir. İnsanların gerçeği elleriyle dokunup görmelerini sağlamış, gaflet ve dalalet içinde olduklarını onlara hissettirmiş, sadece gözlerini değil, basiretlerini kullanmak suretiyle doğruyu bulmalarına çalışmıştır. Diğer bütün peygamber kıssalarında ana tema tevhit olmakla birlikte Hz. İbrahim kıssasında bu durum çok daha net bir şekilde ön planda durmaktadır. Hz. İbrahim kıssasında tevhidin bu kadar ön planda olmasının en temel sebebi Mekke toplumunun müşrik olmasındandır.⁶⁵ O dönemde Araplar Hz. İbrahim'in kavmine benzer bir şirk içindeydi.⁶⁶ Bu

52 Buhârî, İmân, 29; Tirmizî, Menâkıb 32, 64.

53 Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîr ve 't-Tenvîr* (Tunus: Dâru't-Tûnusiyye li'n-Neşr, 1984), 23/137-138.

54 Hz. İbrahim'in hanifliği hakkında bilgi için bkz. Abdulkadir Karakuş, "Hz. İbrâhim ve İbrâhimî Bir Duruş: Haniflik", ed. Atilla Yargıcı - Mahmut Öztürk, *Uluslararası Hz. İbrâhim (a.s.) ve Nübüvvet Sempozyumu, Tebliğler Kitabı, Nida Yayıncılık 1* (Aralık 2019), 182-185; İnci Erdil, "Kur'an'da Hanif Kavramı ve Meâllere Yansıması", *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi 5* (Aralık 2023), 191-210.

55 En'âm 6/161.

56 Âl-i İmrân 3/95.

57 Nisâ 4/125.

58 Bakara 2/130.

59 Hac 22/78.

60 Bakara 2/130; Nahl 16/122.

61 Bakara 2/131.

62 Nahl 16/120-122.

63 İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîr ve 't-Tenvîr*, 16/111.

64 Detaylı bilgi için bkz. Erkan Yar, "Hz. İbrahim ve Akılcı Metodu", *Kelam Araştırmaları 2* (2006), 87-104.

65 Hicaz bölgesinde şirkin yerleşmesi ve şirk hakkında bilgi için bkz. İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: DİB Yay, 2005), 51-56.

sebeple özellikle Mekke döneminde anlatılan Hz. İbrahim kıssasının ana hedeflerinin belki de en başında kendilerini Hanifliğin devamı gören bu müşriklere yanlış yolda olduklarını hatırlatma vardır.

Kur'an ilk davetten itibaren Allah'ı tanıtmıştır. Kureyşliler Allah'ı kendi tapındıkları ilah silsilesi içindeki en üst noktaya koymuşlardı. Kur'an ise Allah dışındaki tüm sahte ilahları nefyederek, ulûhiyet noktasında tek olan Allah'ı tanıtan ayetleri içeriyordu. Davetin ilk aşamasından itibaren Kur'an, ulûhiyet konusunda yeni bir tasavvur geliştirdi. Sadece Mekkeli müşriklerin putperestliği ile değil, Yahudilik ve Hristiyanlık ile de ilişkilerini tevhit temelinde sürdürdü. Bu ise bütün insanlığın ilahı olan tek bir yaratıcıya vurgu yapmak demektir. Kur'an'da hep bu çerçevede İbrahim Peygamber'e yönelik atıflar yapılmış,⁶⁷ Ehl-i Kitap tarafından ileri sürülen İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve torunların Yahudi veya Hristiyan oldukları şeklindeki iddialar reddedilmiş,⁶⁸ onlara Tevrat ve İncil'in Hz. İbrahim'den sonraki bir dönemde indirildiği hatırlatılmıştır.⁶⁹ Ayrıca "Yahudi yahut Hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız" iddiasında bulunan Ehl-i Kitap'a karşı, "Hayır, biz Hanîf olan İbrahim'in dinine uyarız; o müşriklerden değildir"⁷⁰ denmesi emredilmiştir. Yine Kur'an, Hz. İbrahim'i sahiplenen ve yolundan gittiklerini iddia eden müşriklere, onun müşrik değil, muvahhit bir Müslüman olduğunu haber vermiştir.⁷¹ Bu yönüyle Hz. İbrahim, tarafı belli olan ve tevhit dinine müntesip olanların tefrika içinde olmamaları gerektiğini ortaya koyan bir nebidir.

Kur'an kıssaları, daha önce tarihte tecrübe edilen gerçek olayların, henüz o tecrübeyi yaşamamış insanlığa öğüt ve ibret ekseninde anlatıldığı pasajlardır. Özellikle, insanın dünyaya geliş hikmetini idrak etmede yeterince tecrübe sahibi olmayan gençler için zihni canlı tutan yaşanmış somut kıssalar önemli bir role sahiptir.⁷² Bu açıdan düşünüldüğünde, kıssanın gencin düşünce ve kararlarını nasıl etkileyeceğini daha iyi fark edebiliriz. Zira kıssalar, Özdemir'in belirttiği gibi, "gencin karşılaştığı olaylarda iradesini nasıl kullanacağına yönelik yönlendirici bir rol üstlenir."⁷³ Kur'an'da bu tür kıssalar çokça bulunmaktadır.⁷⁴ Özellikle de tevhit mücadelesiyle ön plana çıkan model şahsiyetlerin başında gelen Hz. İbrahim kıssasında bu durum çok daha belirgindir.⁷⁵ Enbiyâ suresi 60. ayette Hz. İbrahim'in 'fetâ' yani 'genç' olduğu ifade edilmiştir. Bu kelime, müşkil konularla ilgili verilen cevap anlamındaki 'fetvâ' ile

⁶⁶ İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîr ve't-Tenvîr*, 19/137.

⁶⁷ Muhammed Âbid Câbirî, *Fehmu'l-Kur'ân'il-Hekîm* (Mağrib: Dâru'l-Beydâ', 2008), 1/356.

⁶⁸ Bakara 2/135, 140.

⁶⁹ Âl-i İmrân 3/65.

⁷⁰ Bakara 2/135.

⁷¹ Âl-i İmrân 3/67.

⁷² Konuyla ilgili yapılmış bir çalışma için bkz. Abdulkadir Karakuş, "Ashâb-ı Kehf Gençleri Bağlamında Gençliğin İnancının Yeniden İnşası", ed. Süleyman Taşkın - Sadi Yılmaz, *Modern Çağda Gençliğin Anlam Arayışı Uluslararası Sempozyumu, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları*, (15 Ekim 2018), 63-78.

⁷³ Faruk Özdemir, "Gençliğin Ahlakî Olgunlaşmasında Kur'an Kıssalarının Rolü", *Sinop Üniversitesi Uluslararası Gençlik ve Ahlak Sempozyumu 1* (Aralık 2016), 329-330.

⁷⁴ Bunların başında İbrahim (a.s.), Yusuf (a.s.) ve Meryem (a.s.) gibi şahsiyetlerin anlatıldığı kıssalar gelir.

⁷⁵ Hz. İbrahim'in model şahsiyet olarak takdim edildiği bazı ayetler için bkz. Sâd 38/45-47; Meryem 19/41-50; Hüd 11/69-76; Hicr 15/51-60; En'âm 6/74-78; Sâffât 37/83-113; Zâriyât 51/24-37; İbrâhîm 14/35-41; Enbiyâ 21/51-73; Ankebût 29/16-17, 24-27.

aynı kökten geldiğine göre⁷⁶ demek ki Hz. İbrahim, babası ve kavmini davete başlayınca insanlar arasında hüküm verecek bir olgunluğa erişmişti.⁷⁷ Kur'an onun çocukluk, gençlik ve olgunluk çağında babası, kavmi ve zalim kral karşısındaki tevhit mücadelesini özellikle gençlerin hayranlıkla dinleyeceği bir üslupla anlatmıştır. Hz. İbrahim putperest babasına ve kavmine çok genç yaşta karşı çıkmaya ve onlarla mücadeleye başlamış, çok büyük bir cesaret örneği göstererek şirkin sembolü olan putları kırmış, bu sebeple ateşe atılma cezasına maruz bırakılmıştır.⁷⁸ Rivayete göre Nemrut, Hz. İbrahim'in (a.s.) ellerini ve ayaklarını bağlatmış ve onu mancınıkla ateşe attirmiştir. Henüz ateşe fırlatılmadan önce melekler gelmişler, kendisine yardım edebileceklerini ve ateşte yanmaktan kurtarabileceklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine o, kendilerine ihtiyacı olmadığını söylemiş, sonra da Cenâb-ı Hakk'a yönelerek dua etmiştir. İşte tam bu esnada Allah (cc) "*Ey ateş! İbrahim'e serinlik ve esenlik ol*" (Enbiyâ 21/69) buyurmuş ve onu kurtarıp çıkarmıştır.⁷⁹ Tüm bu mücadeleleri taviz vermeden sürdüren Hz. İbrahim, daha sonra yola çıkıp, 'ben gidiyorum' diyerek şehri terk etmiştir. Kendisine, 'nereye gidiyorsun' diyenlere ise, "*Ben Rabbime gidiyorum*"⁸⁰ diye cevap vermiştir. Gençlik yaşının verdiği enerjiyi Rabbine güvenerek ve O'nun yoluna çıkarak gideren Hz. İbrahim, bu anlamda tevhidin bayraktarlığını yapmış, Allah'ın yardımına mazhar olmuş ve böylece kendisinden sonra gelenlere çok güzel bir örnek olmuştur.

Tevhit mesajlarının farklı şekilde verildiği Hz. İbrahim kıssası Mekki surelerde özellikle Hz. İbrahim ile kavmi arasında yaşanan diyaloglar üzerinden anlatılmış, böylece Mekki müşrikler adeta en büyük ataları Hz. İbrahim'in dili ile zemmedilmiştir. Çünkü Hz. İbrahim'in (s.a.) soyundan gelen Hicaz bölgesinde yaşayan Araplar inançlarını onun devamı olarak görüyorlardı. Onun yaşantısı ve yaptıkları hakkında da bilgiye sahiptiler. Uyguladıkları dini prensipleri şirkinle bulaşmış olmakla birlikte Hz. İbrahim'den kalma olarak telakki ediyorlardı. Dolayısıyla ataları hakkındaki bu anlatımlar en önce kendilerini bağlıyordu. Bütün müşrikler için Hz. İbrahim (s.a.) kendisine uyulması gereken bir önderdi ve her atadan daha öncelikli olmaya layıktı.⁸¹ Bu sebeple Kur'an hem onlara hem de daha sonra gelen tüm insanlığa tevhidin sembolü olarak Hz. İbrahim'i sunmuştur.

76 Cemâluddîn Muhammed İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1414), 15/145-148; Râgıb İsfahânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, ed. Muhammed Seyyid el-Keylânî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 372-373; Ahmed Ebi'l-Huseyn İbn Faris, *Mu'cemu Makayisi'l-Luĝa*, ed. Muhammed Harun Abdusselam (Daru'l-Fikr, ts.), 4/473-474.

77 İbn Kesîr tefsirinde Hz. İbrahim'in on altı yaşlarında olduğu nakledilmiştir. Bkz. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*, 5/351.

78 Meryem 19/41-50; Şu'arâ 26/69-89; En'âm 6/74-89; Sâffât 37/79-113; Enbiyâ 21/51-73.

79 Ahmed b. Ebî Bekr Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kurân*, ed. b. Abdulmuhsin Abdullah (Beyrut, 2006), 14/226-227.

80 Sâffât 37/99.

81 Ebû Mansûr Muhammed Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, ed. Vanlıoĝlu Ahmet (İstanbul: Dâru'l-Mizân (Mizan yay.), 2005), 5/123-124; Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, 240-241.

3. Davette Kullandığı Akli Metot

Yüce Kitabımızda anlatılan her tarihi kissanın kendi özelinde farklı temel amaçları vardır. Hz. İbrahim kıssasında bu temel amaç merhametli olmak⁸² ve akli kullanmak⁸³ şeklinde özetlenebilir.⁸⁴ Hz. İbrahim Allah inancını yerleştirmeye çalışırken akli kullanmış ve rasyonel verilerden yola çıkarak insanları davet etmiştir. Daha açık söylemek gerekirse Hz. İbrahim'in kavmini davetinde ikna üslubu ve akıl yürütme yöntemi dikkat çekmektedir. Aslında Kur'an mesajının ana temelini de bu yöntem oluşturmaktadır. Kur'an körü körüne taklidi zemmetmekte, akli ve delili metotla imana davet etmektedir.⁸⁵ Nitekim Kur'an'ın hedefi, daha önceki peygamberlere gönderilen mucizeler de olduğu gibi korkutucu olmak⁸⁶ değil, insanların ayetler ve mucizeler toplamından oluşan şu muazzam evrende bulunan düzen üzerinde düşünmeye ve ikna olmaya⁸⁷ davet etmektir. Cenâb-ı Hak, insanların din konusunda atalarına uyup, delili terk etmeleri sebebiyle şirke düştüklerini birçok ayette hatırlatır. Mesela Sâffât suresinin 69 ve 70. ayetlerinde eski kavimlerin bu sebeple helâke sürüklendikleri ve cehenneme girdikleri anlatılarak Mekke müşrikleri uyarılır. Çünkü onlar da aynı bahaneyi Hz. Peygamber'e getiriyorlar ve ona iman etmekten yüz çeviriyorlardı.⁸⁸ Kur'an, naklettiği kıssalarda da aynı şekilde ikna üslubunu ve akıl yürütme yöntemini kullanmıştır. Her kıssa dinin temel bir hükmünü beyan etmekte, onun delili olarak sunulmakta, ayrıca insanları akıl dışından uzaklaşmaya ve aklın hakemliğine yönelmeye davet etmektedir.⁸⁹ Bu metot en çok Hz. İbrahim kıssasında göze çarpar.

Kur'an, Hz. İbrahim'in, kendi elleriyle yaptıkları putlara tapan ve onları değişik ritüellerle kutsayan kavmi ile arasında geçen birçok diyaloga yer vermiştir. Bu diyaloglar onları yaptıkları hatalı işi kendi vicdanlarına sormalarını amaçlamakta, Allah ile sahte ilahlar arasında mükemmel bir karşılaştırma yapma imkânını onlara sunmaktaydı.⁹⁰ Hz. İbrahim, yıldızlara ve onların yeryüzündeki sembolleri olarak kabul ettikleri putlara tapan kavminin, taptıkları bu sahte tanrılar hakkında şüphe edip düşüncelerini sağlamayı ve onlara putların içyüzünü göstermeyi hedeflemiştir. Mesela Hz. İbrahim'in sırasıyla yıldız, ay ve güneş gibi gök cisimleri üzerinde gözlem yaparak bunların kaybolup gittikleri, gözden kaybolanların da rab olamayacağı varsayımından hareketle Allah'tan başka bir ilah olamayacağı sonucuna ulaşması, ikna yöntemlerinin etkileyici bir örneğini ihtiva etmektedir.⁹¹ Yaratıcıyı bulma

82 Hz. İbrahim kıssasında her insana merhamet etmek esastır. Bkz. Meryem 19/42-48; Hûd 11/74-76.

83 İbrahim Peygamber, önyargısız bir akli muhakemeye Allah'a ulaşabileceğini göstermiştir. Bkz. En'âm 6/74-78.

84 Toplumun dini ve ahlaki eğitimi açısından Kur'an'da anlatılan peygamber kıssalarının temel amaçları ile ilgili bilgi için bkz. Osman Eyüpoğlu, "Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları (Sosyolojik ve Petogojik Açıdan)", *Fecr Yay (XI. Kur'an Sempozyumu)*, (2009), 116-117.

85 Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 26/143.

86 İsrâ 17/59.

87 Câsiye 45/3-5.

88 İbn Cerir Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, ed. b. Abdulmuhsin Abdullah (Dâru Hicr, 2001), 20/572-573.

89 Muhammed Âbid Câbirî, *Medhal ile'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Beyrut: Merkez Dirâsêti'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 2006), 424-425.

90 Mesela bkz. Şu'arâ 26/69-89.

91 En'âm, 6/76-83.

gayretinin anlatılması açısından diğer peygamber kıssaları içinde böyle bir olayın benzeri yoktur. Kesgin'in ifade ettiği gibi bu olay, Hz. İbrahim'in aklî çıkarımlarla, bilinenden başlayıp bilinmeyene varma nazariyesini tatbik ettiğini göstermekte, tikel önermelerden hareketle tümel bir ilkeye varma yöntemini kullanarak Allah inancına ulaşmada rasyonel bir tutum takındığını⁹² anlatmaktadır. Bu kıssa, Allah'ın (cc) kendi varlığını kâinata muhtelif işaret ve şifreler vasıtasıyla adeta nakşettiği ve bu yolla akli melekelerini kullanma yeteneğine sahip insanla sözsüz iletişime geçtiğini de göstermesi yönüyle çok önemlidir. Sönmezsoy'un işaret ettiği gibi, "Hz. İbrahim'in (a.s.) gece gördüğü yıldız: "*Rabbim budur*", yıldız batıp ayı doğarken görünce: "*Rabbim budur*", o da batınca, "*Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette sapan topluluklardan olurum*" demesi, sonra güneşi doğarken görünce: "*Rabbim budur. Zira bu daha büyük*", o da batınca, gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a yönelmesi ve ona ortak koşmaması hadisesi, kevnî ayetleri Allah ile iletişimde kullanma konusunda canlı ve güzel bir misaldir."⁹³ Akıl yürütme ve muhakeme kabiliyetine sahip olan her insan, hiç şüphesiz mantıksal çıkarımın tarafında yer alacak ve kâinatın eşsiz nizamı çerçevesinde Rabbiyle manen iletişime girecektir.

Hz. İbrahim'in kavmini imana davet ederken akli kullanması ve rasyonel verilerden yola çıkması ile ilgili benzer tutumunu onun kavmi ile ve dönemin kralıyla⁹⁴ aralarında geçen konuşmalarda da görmekteyiz. Nitekim putlara tapmanın manasızlığını ve tutarsızlığını uzun bir müddet sözle anlatmaya çalışmış olmasına rağmen bir türlü bunu anlamak istemeyen milletine, bu sözünün doğruluğunu ispat etmek için en büyüğü hariç diğer bütün putları parçalaması ve onlara putları parçalayanın büyük put olduğunu söylemesi⁹⁵ bu amacına matuf yaptığı bir harekettir. Hz. İbrahim, putların tamamını parçalayarak, bunların ilah olamayacağını iddia etmek yerine kavmini akıllarını kullanarak tutarlı bir sonuca ulaşmaya teşvik etmiştir. O, kavminin büyük putun bu işi yapamayacağını itirafı üzerine soru sorma metodunu kullanmış, onların akıl ve mantıkla hareket ettiklerinde taptıkları putların hiçbir şeye güç yetiremeyeceğini anlamalarını istemiştir. Yine Nemrut'la yaratıcının varlığı hususundaki konuşması sırasında,⁹⁶ Allah'ın her şeyi var eden tek ilah olduğu bilgisini temellendirirken⁹⁷ rasyonel kanıtlar kullanmayı ve herkesin gözleriyle gördüğü bir vakıadan hareket etmeyi tercih etmiştir. Hz. İbrahim, yaşatanın ve öldürenin Allah olduğunu söylemesi karşısında kral Nemrut'un kendisinin de yaşatıp öldürdüğünü söylemesi üzerine, "*Peki Allah,*

92 Esra Kesgin, *Hz. İbrahim'de Allah İnancı ve Din Duygusu* (Samsun: Ondokuzmayıs Üni. Sosyal Bilimler Enst. Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2013), 42.

93 Selahattin Sönmezsoy, "İletişim Açısından Kur'an Kıssaları", *IV. Kur'an Haftası, Fecr Yay (Kur'an sempozyumu, 17-18 Ocak 1998)*, (1998), 106.

94 Bu kişinin Bâbil kralı Nemrûd b. Ken'an olduğu kaynaklarda geçmektedir. Bkz. İbn Cerîr Taberî, *Târîhu't-Taberî*, ed. Ebu'l-Fadl İbrâhîm Muhammed (Mısır: Dâru'l-Maârif, ts.), 1/286; Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 7/23; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*, 1/686. Muhammed Hamidullah, günümüzde bazı bilginlerin, Nemrut'un, önemli kanunlar yürürlüğe koymuş olan Hammurabi olduğu kanaatinde olduklarını söyler ve Hammurabi'nin vazettiği kanunların üzerine yazılı olduğu taşın bugün Paris'teki Louvre Müzesi'nin en güzel ve kıymetli abidelerinden birini teşkil ettiğini nakleder. Bkz. Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (Ankara: İmaj baskı, 2003), 1/546.

95 Sâffât 37/85-96; Enbiyâ 21/51-66; Şu'arâ 29/70-81.

96 Bakara 2/258.

97 Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 7/23.

güneşi doğudan getiriyor; sen de batıdan getir bakalım!” şeklinde ona ikinci bir delille yanıt vermiştir. “Güneşin doğudan doğup ve batıdan kaybolması te’vile kapalı bir hakikattir. Nemrut’tan önce de bu böyle olduğundan onun, ‘Bunu ben yapıyorum’ demesi de mümkün değildir. Nemrut’un, iddiasında haklı ise yapabileceği şey, güneşin doğuş ve batış yerlerini değiştirmektir. Hz. İbrahim de bunu teklif etmiş, Nemrut söyleyecek söz bulamamış ve iddiasının asılsız olduğu ayan beyan ortaya çıkınca”⁹⁸ şaşırıp kalmıştır.

Hz. İbrahim aklederek vardığı sonuçların yanlış olmadığına inanmıştır. Çünkü o akli yaratana Allah olduğuna kâni olduğu için fıtratın gereklerini yapıyordu.⁹⁹ Kur’an akletmenin merkezini kalp olarak göstermiş¹⁰⁰ ve kalbin sadece Allah’ı anmakla huzur bulacağını¹⁰¹ haber vermiştir. Hz. İbrahim bunu bildiği için kalbini hep selim tutmuş, nefsini böylece dizginlemiş, hakkı görmeyi ve hakka ermeyi tercih etmiştir. Toplumun kendisini öldürebileceğini bildiği halde bu büyük korkuyu Allah’a yönelen aklıyla aşmış, hakka sahip çıkmış ve hakkı savunmuştur. O, aklıyla imanını özdeşleştirmiş olmasıyla bu konuda üstün bir makama sahiptir.

4. Ahlakı

Hz. İbrahim tevhidin sembolü ve üstün birçok makama sahip olması yanında ahlakı ve şahsiyetiyle de ön plana çıkmaktadır. Kur’an’ın tarifiyle Hz. İbrahim ince ruhlu, yufka yürekli ve Allah’a gönülden yönelmiş¹⁰² vefakâr¹⁰³ bir kimseydi. Onun bu şekilde vasıflandırılmasındaki amaç, Allah’ın razı olmayacağı bir şeyi yapmasının imkânsızlığına dikkat çekmektir. Çünkü O, Allah’tan korkan biriydi. Kur’an’da bu büyük peygamberin dosdoğru¹⁰⁴ ve ayetler okunduğunda ağlayarak secdeye kapananlardan olduğu da¹⁰⁵ ifade edilmiştir.

Kur’an, İbrahim Peygamber ve ona tabi olanlarda güzel bir örneklik bulunduğunu haber vermiştir.¹⁰⁶ O, misafire ikram noktasında önder bir şahsiyet¹⁰⁷ ve sadık bir peygamberdir.¹⁰⁸ Şu’arâ suresindeki kıssada babasının tüm inkâr ve itirazlarına rağmen, “*Babamı da bağışla. Çünkü o gerçekten yolunu şaşırarlardandır*”¹⁰⁹ diye dua etmiş olması, babasını ve kavmini irşat ederken kullandığı dil ve üslubun oldukça nezih ve yumuşak olduğunu göstermektedir. Meryem suresinde babasını ikna etmeye çalışırken “*Ey babacığım*” ifadesini dört defa kullanmış, babası onu tehdit edip kovmasına rağmen, “*Esen kal! Senin için*

98 Karaman Hayreddin vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr* (Ankara: DİB. Yay., 2012), 1/409.

99 Rûm 30/30.

100 Hac 22/46.

101 Ra’d 13/28.

102 Hûd 11/75. Ayrıca bkz. Tevbe 9/114.

103 Necm 53/37.

104 Meryem 19/41.

105 Meryem 19/58.

106 Mümtehine 60/4.

107 Hicr 15/51.

108 Meryem 19/41.

109 Şu’arâ 26/86.

*Rabbimden af dileyeceğim*¹¹⁰ diyerek babasına olan şefkat ve merhametini ifade etmiştir. Dolayısıyla onun, Allah düşmanı olduğu yakinen kendisine bildirilmeden önce babasına mağfiret dilemeyi vadetmesi, yumuşaklığından ve merhametli oluşundan kaynaklanıyordu. Ancak o, durumun gerçek yüzü kendisine aşikâr olunca bundan vazgeçmiştir.¹¹¹

Hız. İbrahim'e, kavmiyle tevhit mücadelesini sürdürürken karşılaştığı kritik ve zor anlarda Allah'ın yardımını getiren sebep, tüm bu üstün vasıflarla mücehhez olmasıdır. Ayrıca bu durum, Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih eden, O'nu âlemlerin tek rabbi olarak tanıyan ve hiçbir ortağı olmadığını tereddütsüz bir imanla kabul eden özelliklere sahip olması ile alakalıdır.¹¹²

5. Sabrı, Teslimiyeti ve Tevekkülü

Hız. İbrahim, şartlar ne olursa olsun, Allah'a duyulan derin bağlılığın, teslimiyet ve tevekkülün en önemli şahsiyetlerinden biri, belki de bu anlamda ilkidir. Kâbe'nin duvarlarını yükseltirken yaptığı *"Ey Rabbimiz, bizi sana teslim olanlar yap. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet yarat"*¹¹³ duası ile Rabbinden teslimiyet dileyen bu büyük peygamberin samimi olduğunu kendisi ile ilgili birçok ayette görmekteyiz. Nemrut'u ve çevresindeki insanları tevhit dinine davet edince Hız. İbrahim'de gördüğümüz teslimiyet ve tevekkül duygusu, ilk sınavını o dönemde kendi hâkimiyetini korumak isteyen kral tarafından canlı olarak ateşe atılması esnasında en net haliyle göstermiştir. Onun bu zor anda bile Allah'a duyduğu derin iman ve gönülden bağlılık tüm inananlar için örnek olarak sunulmuştur.

Hız. İbrahim, evladını ve eşini Mekke'de bırakırken de teslimiyet ve tevekkülün zirvesini sunmuştur. O, aile bireylerinden bir kısmını, içinde Kâbe'nin bulunduğu ekin bitmez bir vadiye bırakmış,¹¹⁴ yanlarına azık olarak su ve hurma verip geri dönmüştür.¹¹⁵ Elbette ki Hız. İbrahim'in sahip olduğu sarsılmaz teslimiyet duygusu ona bu kararı almaya yönlendiren temel unsur olmuştur. Hız. İbrahim'in, Allah'tan aldığı bir emirle,¹¹⁶ bazı aile fertlerini Kâbe yakınlarında tarıma elverişsiz çorak bir vadiye yerleştirmesini basit bir yer değiştirme ya da sadece ailevi bir problemi giderici teşebbüs olarak görmemek gerekir. Nitekim O, aynı teslimiyet ve tevekkülü, gördüğü rüya üzerine oğlu İsmail'i kurban etmekle emir olunduğu zaman da sergilemiştir.¹¹⁷ Bizzat Kur'an'ın, *'kuşkusuz bu büyük bir imtihandır'*¹¹⁸ diye tarif

110 Meryem 19/41-50.

111 Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadîs* (Tunus: Daru'l-Garbi'l-İslamî, ts.), 9/545. Hız. İbrahim'in müşrik olan babasına istiğfarda bulunmuş olması ile ilgili yapılan farklı yorumlar için bkz. Ebu'l-Leys Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, ed. Alî Muhammed Mu'avvad vd. (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993), 2/325; Ebu Muhammed Abdülhak İbn Atiyye, *el-Muherreru'l-Vecîz, fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, ed. Abdüşşâfi Abdusselam (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001), 4/18; Mahmûd b. Ömer Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidî't-Tenzîl* (Beyrût: Dâru'l-Kutub'i'l-Arabi, 1986), 3/20; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 21/230.

112 Özdemir, "Gençliğin Ahlakî Olgunlaşmasında Kur'an Kıssalarının Rolü", 332-334.

113 Bakara, 2/128.

114 İbrahim, 72/35-41.

115 Buhârî, Enbiyâ, 12.

116 Buhârî, Enbiyâ, 12.

117 Sâffât, 37/101-107.

118 Sâffât, 37/106.

ettiği kurban olayı içinde en dikkat çeken hususlardan birisi, Hz. İbrahim'in, Rabbinden aldığı bu emri ifa etmek istediği zaman, oğlunu zorla kurban etmeye kalkışmayıp onunla istişare etmesi ve fikrine danışmasıdır. Bunu ona söylerken, “*Ey yavrucuğum!*” diye hitap etmesi de onun aslında bir baba olarak kalbinde oğluna karşı yüksek bir şefkat duygusu taşıdığını, ancak Allah'ın kendisine yüklediği bu vazifeyi de gerektiğinde en sevdiği varlığı feda etmekle de olsa yerine getirme azim ve gayretini göstermektedir.¹¹⁹ Bu iki peygamberin Cenâb-ı Hakk'ın yardımını almalarına vesile olan sebeplerden ilki, her ikisinin de Allah'ın kurban emrine tereddütsüz bir teslimiyet ve taatle karşılık verip razı olmaları, ikincisi bu büyük imtihana sabır göstermeleri, üçüncüsü de muhsinlerden olduklarının belirtilmesidir. Demek ki Hz. İbrahim'e en zor anlarında Allah'ın yardımını celbeden şeyler, onun teslimiyeti, sabrı, iyiliği ve doğrulardan biri oluşuyla ilgili. Allah (cc), Hz. İbrahim'in teslimiyet ve itaatindeki mükemmelliği ölçmek için bu zor imtihanla onu sınamış ve diğer insanlara örnek kılmıştır.¹²⁰ Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki Rabbine şirkten, batıl düşünceden ve çirkin ahlaktan uzak, selim bir kalple yönelen, hayatı boyunca hiç bir zaman şeytanın içine kötü bir düşünceyi sokmasına izin vermeden yol alan Hz. İbrahim, Hz. Muhammed'den sonraki en faziletli peygamberlerden biridir.

6. Allah Tarafından Kendisine Verilen Mükâfatlar

Hz. İbrahim Allah'a kulluğu bırakıp aciz ve faydasız putlara tapan ve rızık onlarda arayan muhataplarını yüce Allah'a kulluğa ve itaate çağırmıştır. Onlara Hakk'ı tercihlerinin kendileri için daha hayırlı olduğunu belirtmiş, onları rızık Allah katında aramaya davet etmiş, böyle yaptıkları takdirde şükreden kullar olarak hesap vereceklerini kendilerine bildirmiştir. Yalanlamaları halinde ise önceki inkârcı kavimlerin dünya ve ahiretteki fena akıbetiyle onları tehdit etmiş ve kendisinin sadece tebliğ görevi olduğunu hatırlatmıştır.¹²¹ Hz. İbrahim kavmine, sırf aralarındaki dünya hayatına dair bir sevgi ve çıkar ilişkisini sürdürme yolunda Cenâb-ı Hakk'ı terk edip bazı putlar edindiklerini, hesap günü ise bu çıkar ilişkisinin olmayacağını ve birbirlerini tanımayacaklarını ve lânetleşeceklerini ve neticede hepsinin barınağının cehennem olacağını, bu konuda yardımcılarının da olmayacağını bildirmiştir.¹²² Yüce Allah, tüm uyarılara rağmen daveti kabul görmeyen hakkın temsilcisi Hz. İbrahim'in, kavmi tarafından öldürülme veya yakılma teşebbüsünü geçersiz kılmış; bu olayı inanan topluluklar için ibret vesikası yapmıştır.¹²³ Hz. İbrahim daha sonra kendini Rabbine adanmış, O'na hicret etmiş, O'nun yüce kudret ve hikmetini dile getirmiştir.¹²⁴ Allah, bu ağır imtihanlardan başarıyla geçen Hz İbrahim'e evlat ve torunlar bağışlamış, Onu takva önderi kılmış, nesline peygamberlik ve kitap vermiş, dünyada seçkinler, ahirette de salihler arasına

119 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/442-443.

120 Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 26/157; Ali b. Muhammed Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr* (Beyrût: Dâru İbni Hazm, 2002), 1192-1193.

121 Ankebût 29/16-18.

122 Ankebût 29/25.

123 Sâffât 37/97-98; Ankebût 29/24.

124 Sâffât 37/99; Ankebût 29/26.

katmıştır.¹²⁵ Ateşe atılma hadisesinden sonra yaşadığı yurttan ayrılan Hz. İbrahim, daha birçok defa ağır imtihanla sınanmıştır. Şüphesiz bunlar içinde en önde geleni, çok uzun zaman sonra doğan oğlunu yürüme çağına gelince kurban etme emrini Allah'tan alması, sonra da hem kendisinin hem de oğlu İsmail'in bu emri tereddütsüz bir şekilde kabul etmeleri olayıdır.¹²⁶ Bu kıssa da önemli olan nokta, kurbanlık evladın yaşı ya da kim olduğundan ziyade, Allah'ın Hz. İbrahim'in oğlunu kurban olmaktan kurtarması ve Hz. İbrahim'e verilen bu müjdenin perde arkasındaki hikmetlerinin ön plana çıkarılmasıdır.¹²⁷

Hz. İbrahim, tevhit mücadelesinde gösterdiği teslimiyet ve tevekkülün dünya ve ahirette mükâfatını almış,¹²⁸ Allah (cc) diğer tüm elçilerine olduğu gibi ona en güzel şekilde yardım etmiş ve onu yüceltmıştır. Allah (cc), tıpkı Hz. Musa'yı denizi yarıp yol açtığı ve Firavun ordusunu denizde boğduğu,¹²⁹ Hz. Muhammed'i de hicret sırasında mağarada gizlenirken müşriklerden koruduğu gibi,¹³⁰ Hz. İbrahim'i de ateşte yanmaktan büyük bir mucizeyle kurtarmış ve atıldığı ateş onun için serinlik kaynağı olmuştur.¹³¹ Allah (cc) Hz. İbrahim'i duasını kabul etmek suretiyle, kendisi ve hanımı yaşlı oldukları halde güzel huylu ve bilgili iki oğulla müjdelemiş,¹³² ailesi ile birlikte lütfuna nail kılmıştır.¹³³ Kendisine eşini ve evladını Mekke'de bırakmanın ve *"Bana, sonra gelecek içinde, iyilikle anılmak nasip eyle"*¹³⁴ şeklinde yaptığı duasının karşılığı olarak, Ümmeti Muhammed tarafından namaz ve hac gibi ibadetlerde anılmak ve Hz. Muhammed'in ismine bitişik bir şekilde sürekli dua edilmek suretiyle hayırla yâd edilme şerefini bahşetmiştir. Yine Cenâb-ı Hakk kendisinden sonraki peygamberliği,¹³⁵ Kitab'ı ve hikmeti soyuna lutfetmiş ve büyük bir mülkü onlara vermiştir.¹³⁶

Hz. İbrahim bu mertebeye kolay gelmemiştir. O, hayatı boyunca hep yeni imtihanlarla baş başa kalmış ve hep daha zoruyla mücadele etmiştir. Hz. İbrahim'in hayatı sayfa sayfa daha da ağırlaşan imtihanlarla geçmiştir. Bir oğul olarak, toplumun bir ferdi olarak, bir eş olarak ve bir baba olarak hep imtihan edilmiştir. Ama o bunları tastamam yapmış başına gelen her imtihanı öyle bir teslimiyetle ve vefakârlıkla aşmıştır ki en sonunda âlemlerin rabbi olan Allah'ın hoşnutluğuna mazhar olmuş ve müttakilere imam olmakla müjdelenmiştir. Bu

125 Bakara 2/124, 133; Meryem 19/49; Enbiyâ 21/72; Ankebût 29/27.

126 Sâffât 37/100-107.

127 İbrahim'in (a.s.) oğlunu kurban etme teşebbüsü ve altında yatan gerçekler hakkında bilgi için bkz. Abdulkadir Karakuş, *Modern Dönemde Aile ve Problemleri*, ed. İbrahim Kutluay vd. (Ankara: İlahiyat Yay., 2023), 96-99.

128 Bakara 2/130.

129 Şu'arâ 26/61-67.

130 Tevbe 9/40.

131 Enbiyâ, 21/69.

132 Hicr 15/53; Sâffât 37/101, 112.

133 Hûd 11/73.

134 Şu'arâ, 26/84. Ayette geçen 'Lisân-ı Sıdk', kıyamete kadar eseri baki kalacak güzel bir nam ve hatıra manasına gelir. 'Lisân-ı Sıdk' hakkında bilgi için bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 17/594; İbn Ebî Hâtem İdrîs er-Râzî, *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*, ed. Es'ad Muhammed et-Tayyib (Riyad: Mektebetu Merkez Mustafa el-Bâz, 1997), 8/2781; Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 10/306; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/104; Muhammed Alî Sâbûnî, *Safvetü't-Tefsîr* (Beyrut: Dâru'l-Kurâni'l-Kerim, 1981), 2/384.

135 Hadîd 57/26.

136 Nisâ' 4/54.

öyle bir imamettir ki, Hz. Muhammed'e bile ona irtibatı emretmiş,¹³⁷ son peygamber onun duasıyla gelmiş, modern dünya için Ümmü'l-Kura olarak tarif edilen şehrin merkezine Kâbe'yi inşa etme şerefi kendisine lütfedilmiştir.

7. Hadislerde Hz. İbrahim'in Faziletleri

Hadislerde Hz. İbrahim'in faziletini ön plana çıkaran bazı bilgiler mevcuttur. Peygamberimiz, insanlar içinde kendisine en çok benzeyenin Hz. İbrahim olduğunu¹³⁸ belirtmiş, hadislerde her namazda Peygamberimizle birlikte Hz. İbrahim'e de salât ve selam getirilmesi istenmiştir.¹³⁹ Bir rivayete göre kıyamet günü insanlar kabirlerinden üryan olarak kalktıklarında mahşerde elbise giydirilen ilk peygamberin İbrahim Peygamber olacağı ifade edilmiştir.¹⁴⁰ Başka bir hadiste bildirildiğine göre, mahşerde Hz. İbrahim, babasıyla karşılaşacak ve ona, "*Ben sana, bana âsi olma, demedim mi?*" diyecek, o da, "*artık bugün sana âsi olmayacağım*" karşılığını verecektir. Hz. İbrahim babasının affedilmesi için Allah'a niyaz edecek, fakat bu talebi reddedilecektir.¹⁴¹ Bir kişi, Rasulullah'a (sav): "Ey Hayru'l-Beriyeye (yaratılmışların en hayırlısı)" diye seslenmişti. Hz. Peygamber derhal müdahale etmiş ve ona: "*Bu söylediğin İbrahim (aleyhisselamın vasfı)dır*"¹⁴² diye cevap vermiş ve Hz. İbrahim'in üstünlüğünü ifade etmiştir. Başka bir hadiste şöyledir: "*Bir gece bana rüyamda her zaman gelen iki melek (Cebrâil ve Mikâil) geldi. Bunlarla beraber gittik. Nihayet uzun boylu birinin yanına vardık. (Semâya doğru yücelen) boyunun uzunluğundan başını neredeyse göremeyecektim. O İbrahim (a.s.) idi.*"¹⁴³ Hz. İbrahim'in Mekke'yi Haram belde yaptığı ve onun için dua ettiği,¹⁴⁴ Mi'râcda Hz. Muhammed'in (sav), Hz. İbrahim'i yedinci semada Beytül-Ma'mûr'a yaslanmış olarak gördüğü,¹⁴⁵ Mekke'nin fethi sırasında Kâbe putlardan temizlenirken Hz. İbrahim ve İsmail'in, ellerinde fal okları olan suretleri çıkınca Allah Rasulü'nün, "*Yazıklar olsun! Onların bu nesnelere fal bakmadıklarını bilmiyorlar mı?*" dediği¹⁴⁶ hadislerde nakledilmiştir. Hz. Muhammed (sav) kendilerinin Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in yolundan gittiklerini iddia eden müşriklere karşı onların her daim tevhit akidesinde

137 Nahl 16/123.

138 Buhârî, Libâs, 68; Müslim, İmân, 270-272, 278

139 Buhârî, Deavât 33; Müslim, Salât, 66.

140 Buhârî, Rikâk, 45; Müslim, Cennet, 58.

141 Buhârî, Tefsir 26.

142 Müslim, Fedail 150; Ebu Davud, Sünnet 14.

143 Buhârî, Enbiyâ, 8.

144 Buhârî, Büyü' 53, Cihâd 71, 74; Müslim, Hac 454, 456, 458.

145 Buhârî, Salât 1, Tevhîd 37; Müslim, İman 259, 263, 264.

146 Buhârî, Hac 54.

olduklarını beyan etmiş,¹⁴⁷ bu iki büyük peygamberi anmış ve onların dualarını kendisine dua ederek okumuştur.¹⁴⁸

SONUÇ

Kur'an'da eğer bir peygamberden çok bahsediliyorsa demek ki o toplum bu peygamberi çok iyi tanıyor, toplum içinde kendisi hakkında çok konuşuluyor ve kendisine değer veriliyor demektir. Hz. İbrahim bu peygamberlerden birisidir. Allah (cc), birçok surede muvahhitlerin önderi, insanları ilahî hükümlere uymaya davet eden, müşriklerin ve tüm din mensuplarının kendisiyle iftihar edip yolunun güzelliğini kabul ettikleri Hz. İbrahim'den bahsetmiş, tevhidi ispat ve şirki iptal konusunda onun yolunu ve metodunu zikretmiştir. Bütün din mensupları, Hz. İbrahim'in (a.s.) tevhide davet ettiğini kabul eder. Hz. Muhammed'in (sav) daveti, namaz, tavaf, Safa ile Merve arasında sa'y, şeytan taşlamak, Arafat ve Müzdelife'de vakfe yapmak, tıraş olmak ve sünnet olmak gibi işlerde Hz. İbrahim'in dininin devamı niteliğindedir. Hz. İbrahim sahip olduğu üstün vasıflarla, Allah katındaki şan ve makamının değeriyle başta Arap müşrikler olmak üzere tüm din mensupları için bir ata olarak anlatılmış, adeta diğer peygamberlerin önünde tevhit bayrağını taşıyan peygamber olarak sunulmuştur. Bu yönüyle Hz. İbrahim kıssasının diğer kıssalara göre; aynı şekilde Hz. İbrahim'in diğer peygamberlere göre özel bir konumu vardır.

Hz. İbrahim Kur'an'da, yeryüzünde ilahi hakikati yerleştirmeye çalışan ve bu uğurda Allah'a ulaşmayı arzulayan bir şahsiyet olarak sunulmuştur. O, doğduğu ülkede babasından başlayarak insanları putları terk edip tevhit dinine davet etmiş, daha sonra aynı dava uğrunda Suriye, Filistin, Mısır ve Arabistan'a hicret etmiştir. Hz. İbrahim, bedenini ateşe atacak, çocuğunu da kurban edecek bir iman ve teslimiyet şuuruna sahiptir. Çok zorlu imtihanlardan başarıyla çıkmış ve neticede kendisine imamet görevi verilmiştir. Hz. İbrahim kendi zürriyeti için dua etmiş ve Kur'an'da Müslümanların atası olarak tarif edilmiştir. O, güçlü imaniyle, büyük imtihanlar karşısında ve inkâr edenlerle mücadelesinde gösterdiği dirayet, cesaret, teslimiyet, tevekkül ve bunların ardından kendisine lütfedilen nimetler ile bütün müminlere çok güzel bir örnektir. Tüm bu yönleri sebebiyle Allah (cc) onun insanları tevhide davet noktasında nasıl bir rol üstlendiğini Kur'an'da anlatmış ve hayatı içinden alınacak ibret, teselli ve uyarıları inananlara hatırlatmıştır.

Sonuç olarak Kur'an'ın, Hz. Muhammed'in ve müminlerin hayatında ne kadar yüksek bir dereceye sahip olduğu anlaşılabilir diye Hz. İbrahim'in vasıf ve üstünlüklerinden bahsettiği

147 Buhârî, Meğâzî 48, Hâc 54.

148 İlgili hadis için bkz. Ebû Dâvûd, Sünnet 20; İbn Mâce, Tıb 36; Tirmizî, Tıb 14. İslami kaynaklarda Hz. İbrahim'le ilgili bazı malumatlar mevcuttur. Hz. İbrahim ilk defa misafire ikramda bulunan, ilk defa tirit yemeği pişiren kişidir. Bu sebeple kendisine 'Ebu'l-Adyâf' (misafirler babası) künyesi verilmiştir. Ebu Hureyre şöyle demiştir İbrahim (a.s.) keserle sünnet oldu. O sırada 120 yaşındaydı, sonra 80 yıl daha yaşadı. İbn Abbas şöyle demiştir: Allah İbrahim'i dost edinince o sırada Hz İbrahim'in 300 tane kölesi vardı, sonra hepsini azad etti ve hepsi müslüman oldu. Hz. İbrahim, "Ebu'd-Dayfan" künyesiyle çağrılırdı. Bkz. Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* (Beyrût: Dâru Sâdır, ts.), 1/47; Ebu'l-Fidâ' İsmâil b. Ömer İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Beyrut: Mektebetü'l-Maârif, 1990), 1/140.)

görülmüştür. Diğer taraftan kendilerini ona yakın gören diğer din mensuplarına da yanlış yolda oldukları hatırlatılmıştır. Allah (cc) Hz. İbrahim'in vasıf ve üstünlüklerini sıralamış, onu tüm insanlar için örnek ve önder kılmıştır.

Kaynakça/References

- Abdulbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kurâni'l-Kerîm*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, ts.
- Bâzergan, Mehdi. *Kur'an'ın Nüzul Süreci*. çev. Melâ Muhammed Feyzullah, Müh. Yasin Demirkıran. Ankara: Fecr Yay, 1. Basım, 1998.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Fehmu'l-Kur'ân'il-Hekîm*. 3 Cilt. Mağrib: Dâru'l-Beydâ', 1. Basım, 2008.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Medhal ile'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Merkez Dirâsêti'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 1. Basım, 2006.
- Cevzî, Ali b. Muhammed. *Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*. Beyrût: Dâru İbni Hazm, 1. Basım, 2002.
- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîru'l-Hadîs*. 10 Cilt. Tunus: Daru'l-Garbi'l-İslamî, 2. Basım, ts.
- Erdil, İnci. "Kur'an'da Hanif Kavramı ve Meâllere Yansıması". *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 5 (Aralık 2023), 189-212.
- Eyüpoğlu, Osman. "Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kissaları (Sosyolojik ve Petogojik Açıdan)". *Fecr Yay (XI. Kur'an Sempozyumu)*, 103-120.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. çev. Salih Tuğ. Ankara: İmaj baskı, 2003.
- Harman, Ömer Faruk. "İbrahim". *DİA*. C. 21. İstanbul, 2000.
- Harman, Ömer Faruk. "Musa". *DİA*. 31/207-213. İstanbul, 2006.
- Hayreddin, Karaman vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*. 5 Cilt. Ankara: DİB. Yay., 4. Basım, 2012.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *Tefsîru't-Tehrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru't-Tûnusiyye li'n-Neşr, 1984.
- İbn Atiyye, Ebu Muhammed Abdulhak. *el-Muherreru'l-Vecîz, fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*. ed. Abduşşâfi Abdusselam. 7 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2001.
- İbn Ebî Hâtem, İdrîs er-Râzî. *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*. ed. Es'ad Muhammed et-Tayyib. 10 Cilt. Riyad: Mektebetu Merkez Mustafa el-Bâz, 1. Basım, 1997.
- İbn Faris, Ahmed Ebi'l-Huseyn. *Mu'cemu Makayisi'l-Luğa*. ed. Muhammed Harun Abdusselam. Daru'l-Fikr, ts.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ' İsmâil b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. Beyrut: Mektebetü'l-Maârif, 1990.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ' İsmâil b. Ömer. *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*. ed. b. Muhammed Sâmi. 8 Cilt. Riyad: Dâru Taybe, 2. Basım, 1999.
- İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed. *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâru's-Sadr, 3. Basım, 1414.
- İbn Sa'd, Muhammed. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. 9 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdir, ts.
- İbnu'l Esîr, Abdu'l-Vâhid eş-Şeybânî. *el-Kâmilu fi't-Târîh*. ed. Abdullah Abdulkâdî Ebî'l-Fidâ'. 11 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1987.
- İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân*. ed. Muhammed Seyyid el-Keylânî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Karakuş, Abdulkadir. "Ashâb-ı Kehf Gençleri Bağlamında Gençliğin İnancının Yeniden İnşası". ed. Süleyman Taşkın - Sadi Yılmaz. *Modern Çağda Gençliğin Anlam Arayışı Uluslararası Sempozyumu, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları*, 63-78.

- Karakuş, Abdulkadir. “Hz. İbrâhim ve İbrâhimî Bir Duruş: Haniflik”. ed. Atilla Yargıcı - Mahmut Öztürk. *Uluslararası Hz. İbrâhim (a.s.) ve Nübüvvet Sempozyumu, Tebliğler Kitabı, Nida Yayıncılık 1* (Aralık 2019), 172-187.
- Karakuş, Abdulkadir. *Modern Dönemde Aile ve Problemleri*. ed. İbrahim Kutluay vd. Ankara: İlahiyat Yay., 1. Basım, 2023.
- Kesgin, Esra. *Hz. İbrahim’de Allah İnancı ve Din Duygusu*. Samsun: Ondokuzmayıs Üni. Sosyal Bilimler Enst. Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2013.
- Kurtubî, Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmiu li Ahkâmî’l-Kurân*. ed. b. Abdulmuhsin Abdullah. 24 Cilt. Beyrut, 1. Basım, 2006.
- Kuzgun, Şaban. *İslam Kaynaklarına Göre Hz. İbrahim ve Haniflik*. İstanbul: Se-Da Yay, 1. Basım, 1985.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed. *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*. ed. Vanlıoğlu Ahmet. 18 Cilt. İstanbul: Dâru’l-Mîzân (Mizan yay.), 2005.
- Özdemir, Faruk. “Gençliğin Ahlakî Olgunlaşmasında Kur’an Kıssalarının Rolü”. *Sinop Üniversitesi Uluslararası Gençlik ve Ahlak Sempozyumu 1* (Aralık 2016), 328-340.
- Özdoğan Öznur. “Bireyin Değerleri İçselleştirmesine Ve Yaşamına Peygamber Kıssalarının Etkisi”. *Kutlu Doğum Sempozyumu 8* (2006), 157-166.
- Öztürk, Mustafa. *Kur’an Kıssalarının Mahiyeti*. İstanbul: Kuramer Yay, 2. Basım, 2017.
- Râzî, Fahrüddîn. *Mefâtîhu’l-Ğayb*. 32 Cilt. Beyrût: Dâru’l-Fikr, 1. Basım, 1981.
- Sâbûnî, Muhammed Alî. *Safvetü’t-Tefâsîr*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kurânî’l-Kerim, 4. Basım, 1981.
- Sarıçam, İbrahim. *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: DİB Yay, 4. Basım, 2005.
- Semerkindî, Ebu’l-Leys. *Bahru’l-Ulûm*. ed. Alî Muhammed Mu’avvad vd. 3 Cilt. Beyrût: Dâru’l-Kutubî’l-İlmiyye, 1. Basım, 1993.
- Sönmezsoy, Selahattin. “İletişim Açısından Kur’an Kıssaları”. *IV. Kur’an Haftası, Fecr Yay (Kur’an sempozyumu,17-18 Ocak 1998)*, 97-112.
- Şengül, İdris. *Kur’an Kıssalarının Tarihi Değeri*. Ankara: Otto Yay, 1. Basım, 1994.
- Taberî, İbn Cerîr. *Câmiu’l-Beyân*. ed. b. Abdulmuhsin Abdullah. 26 Cilt. Dâru Hicr, 1. Basım, 2001.
- Taberî, İbn Cerîr. *Târîhu’t-Taberî*. ed. Ebu’l-Fadl İbrâhîm Muhammed. Mısır: Dâru’l-Maârif, 2. Basım, ts.
- Yar, Erkan. “Hz. İbrahim ve Akılcı Metodu”. *Kelam Araştırmaları 2* (2006), 87-104.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur’an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Azim Dağıtım, ts.
- Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidî’t-Tenzîl*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru’l-Kutub’î’l-Arabi, 1986.

Extended Abstract

The Skills and Superiorities of Prophet Abraham in the Quran

This study aims to determine the qualities and superiorities of Prophet Abraham, whose story is described extensively in the Quran. Every prophet is equal in terms of being believed in. Again, they all basically invited to the same truths. However, some prophets have a superior value. It is seen that the Quran tells the stories of these prophets in detail. One of the prophets in question is Prophet Abraham. Prophet Abraham is a prophet whose name is repeated 69 times in the Quran. The Quran explains in detail his struggle with his father and his people throughout approximately the entire period of Prophethood and presented his words of advice and behavior as examples.

Prophet Abraham is a prophet accepted by all divine religions and has a respected position for polytheist Arabs, Jews, Christians and Muslims. Arabs living in the Hejaz region saw their beliefs as a continuation of Prophet Abraham. In the eyes of Jews, Christians and Muslims, Abraham is considered the greatest ancestor and the main reference point. Prophet Abraham is mentioned in the Meccan surahs because the Arabs considered him to be their ancestor. He was mentioned in the Madani surahs, especially the Surahs Baqara and Al-i Imran, within the scope of the fight against the People of the Book, who accepted him as a leader, just like the Arabs. Therefore, a Prophet who is mentioned so much. It is necessary to find the answer to the question of what high degree he had in the life of Muhammad and the believers. For this purpose, determining his value in the eyes of God and people and his rank among other prophets; It is very important to know his morality, superior character and struggle for monotheism. Our aim is to explain the qualities and superiorities of Prophet Abraham, which are scattered in various works, in the context of the Quran, and to try to give an idea about the purpose of describing Prophet Abraham in the Quran.

Prophet Abraham is one of the prophets about whom there is extensive information both in tafsir and sirah literature and in books and articles written in the modern period. His historical identity, his method of invitation and his story in the Quran have been discussed from different angles. In this study, the qualities and superiorities of Prophet Abraham, which are scattered in various works, in the context of the Quran, are listed in items. As a matter of fact, this method will make it easier to understand the subject.

The Quran highlights the struggle for monotheism in Prophet Abraham's real life, the invitation method he used in this struggle, and the patience and submission he showed. Prophet Abraham received the grace and favor of Allah because he successfully passed all the tests he was exposed to in this struggle and fulfilled his prophetic duty flawlessly. He is a prophet who became a symbol of monotheism by raising the walls of Beytullah together with his son Hazrat Ishmael. When Prophet Abraham invited his people to believe in Allah, he used reason and tried to convince people based on rational data. Prophet Abraham is a great example for all people in terms of his honesty, loyalty, gentleness of heart and devotion to Allah. There is nothing like the patience and submission he showed when he left his child and wife in a valley not suitable for agriculture next to the Kaaba, when he was ordered to sacrifice his son Ishmael and was thrown into the fire by the cruel king. Allah granted children and grandchildren to Prophet Abraham, who successfully passed these difficult tests. He made him a leader, gave prophethood and the book to his generation, and included him among the elite in this world and the righteous in the afterlife.

Because of all these aspects, Almighty Allah explained in the Quran what role he played in inviting people to monotheism and reminded believers of the lessons, consolations and warnings to be learned from his life. The Quran has told his story in detail so that it can be understood how high a rank he had in the life of the Prophet Muhammad and the believers. In addition, the explanation of Prophet Abraham's qualities and superiorities in the context of the Quran is evidence of what an important example and leader he was for all people.

Keywords: Qur'an, Prophet Abraham, property, resignation, superiority, tawhid